

Dağlar Mahtumkulu'nun Şiir Dünyasında Güzellik Kağnağıdır

Mountains Are The Source Of Beauty In Mahtumkulu's Poems

G. ŞAMIYEVA*

Aktaran: Hüseyin YILDIRIM**

Özet

Bu makalede Mahtumkulu'nun "Sonudağı"¹ adlı şiiri esas alınarak, farklı doğal olayların tanımı, edebî sanatında tabiatın yeri ve görünümü, tüm içeriğini yansıtan rolleri ve şiirin ruhî yönü incelenmektedir. Dağın, şairin şiir dünyasındaki yeri, ruh dünyasındaki tesirleri değerlendirilerek bugün Türkmen halkı için neler ifade ettiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahtumkulu, Türkmen Edebiyatı, Sonudağı, Şiirde Dağ.

Abstract

The article concerns the discription of different natural phenomena, the sign of nature and its images in literature, their role in revealing the whole content and spiritual aspect of the poem based on the poetry of Mahdumkulu named "Sonudağı". Evaluating the sign of the mountain according to the poet and the impression in the spiritual world, today it is emphisized what it means fort he turkmen.

Keywords: Mahtumkulu, Turkoman Literature, Sonudağı, Mountain in the poetry.

Giriş

Mahtumkulu'nun şiirlerinde dağlar ve özellikle de "Sonudağı" özel bir yer tutar; defalarca zikredilir. Sonudağı Mahtumkulu'nun doğup yaşadığı hatta öldüğü bölgedeki dağın ismidir. Bu sebeple şair şiirlerinde bu dağa özel bir ilgi besler. Şiirlerinden birini doğrudan bu dağa ithaf ederek yazmıştır. Bu incelemede şairin sadece bu şiiri ele alınmıştır.

Halk arasında "Kudret görmek istersen, dağlara git!" şeklinde özlü söz vardır. Bu hakikat Mahtumkulu'nun şiir dünyasında kendisini sanatsal biçimde gözler önüne

* Mahtumkulu Türkmen Devlet Üniversitesi Öğretim Üyesi

** Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

1 Sonudağı (Soñudagy): Mahtumkulu'nun doğup büyüdüğü bölgedeki dağın ismi.

serer. Kayaları uçurumlu, belleri kemerli, yaşını sorarsan Nuh peygamberden haber veren, yüksek başı Arşa erişen yüce dağlar, Kudreti Güçlü'nün ilahî aşkı ile inşa edilen mucizedir; güzel tabiatın yüce kutsallığıdır. Kudret ile inşa edilen bu asil dağlar baş döndüren, nefes açan yüksekliktir; insan gönlünün huzurudur. Onun heybetinde, dünyanın dayanağı, zeminin desteği şeklinde toprağa dirsek koyuşunda mucize vardır. Dağ tabiatının güzelliği, kendisine has büyüğü ile, sempatisi ile göreni kendisine çeker, gönüllere huzur verir. Dağ insan için sadece bir güzellik örneği olmayıp hayattır, yaşayıştır, sırt verilen sağlam bir kaledir. Yüksek dağlar mertlere, bahadirlara koynundan yer veren mukaddesliktir. "Sırtını dağa verenin taştan yüreği olur." şeklindeki atasözü boşuna değildir. Bu atasözünün mecazî anlamına bakılmaksızın, burada dağ-sırt, taş-yürek ile sembolleştirilmiştir. Dağın, taşın kudreti insan dünyasına dâhil edilmiştir. O hâlde, dağ insan için sığınak, kale, yerleşke olarak hizmet eden sarsmaz mucize olarak büyük bir sanatsal değere sahiptir.

Mahtumkulu dağ güzelliğine, işte bu noktadan ustaca bakar. İnsana bunca yakın olan dağlar hakkındaki şairane sözler, nurlu düşünceler, ferasetli fikirler Mahtumkulu Firâkî'nin keskin zihninin meyvesi olan şiirlerinin süsüdür. "Şiirlerdeki tabiat ve tabiatın mevsimlerinin, havasının, canlılarının, bitkilerinin hususiyetlerini açmak, lirik şahsın toplumdaki rolünü, dünya görüşlerini, düşüncesini, ideallerini açmanın esas anahtarıdır" (Annamuhammedov, 1997: 191)

Mahtumkulu'da dağ devrin, hayatın tasviridir. Şairin "Sonudağı" şiiri dağlar hakkındaki büyük namedir. Bu eserde şiir kahramanı dağın zirvesine çıkartılır. Dağlar onu yüceltir. Şiir kahramanı dağdan da yüksekte durup dünyayı gözetler. O, dünyanın bu muhteşem ve şaşırtıcı güzelliğine yüreğini coşturur, ona bütün iradesi ve görkemi ile yüce sevgisini bağışlar.

Janym biziň, Soňudagy,	Canım bizim, Sonudağı
Dagdanlydyr biliň seniň.	Dagdanlıdır ² belin senin.
Ganym görse garşylaşar,	Düşman görse karşılar,
Ýomut, gökleň iliň seniň	Yomut, Göklen halkın senin

(Magtimgulı 1. cilt, 1992: 107)

Sonudağı, vatandır, mukaddes topraktır. Sonudağı, aziz vatanının sinesidir. Sonudağı, Mahtumkulu'nun sanat âleminde dağlar dünyasının güzellik kaynağıdır. Âlim G. Çarıyew'in ifade ettiği gibi: "Mahtumkulu eserlerinde tabiattaki ve toplumdaki yüceden yüce içeriğin yansıması olan birçok ışıklı resmin, karakterin suretini ustalıkla çizer" (Çarıyew, 1971: 189). Dağ güzelliği canlı güzellik numunesidir. Yaşamın sanatsal tasviridir, suretidir. Şiirde dağın güzelliği, dağın kendine özgü mükemmelliği, bünyesinde var olan güzellikle sınırlı kalmaz. Dağlarla ilgili hayat felsefeleri de kendi güzelliğinde öne sürülür. Temelini toprağa bağlayan, zemini kucaklayan, yüce başı gökyüzüne ulaşan yüksek dağlar, iç dünyası ve kudreti ile şiir kahramanını kendisine çeker, imrendirir. Çünkü üstünden asırları geçiren, omzundan hengâmeli devirleri aşır bu yüksek dağlara atalarımızın ruhu, sevgisi sinmiştir. Dağlar asil mertleri göğsüne alan, asil yiğitleri omzuna kaldıran yükseklik olarak heybetlenir.

2 Dağdan: Dağda yetişen ve Türkmen Türklerince kutsal sayılan bir ağaç türü.

Yüceleri kendi koynunda taşıyan yükseklik olarak göz önünde canlanır. Bundan dolayı da dağlara gidersen, kudret görürsün, asalet görürsün. Mertlerin korkusuzluğu, dâhilerin feraseti sinen bu yüce dağlarda insana kuvvet veren asil ruhluluk vardır, hayat vardır. Dağları süsleyen canlı güzellik ise dünyaya güzellik katar; dünyanın güzellik hazinesinin ağzı açılmış gibidir. Dağlar koynuna sinen binlerce yılın yankısı ile nara atar, tarihin basamaklarında kalan millî ruhun yüce heybeti yüzleri yelleridir. Şiirin her satırında dağın güzellik dünyasının yüz türlü yansıması, binlerce yılın bin bir tasviri, millî ruhunun güzelliği ile kaynaşmıştır. Sonudağı tıpkı bu tür meziyetlerle beslenen dağdır:

Kesgiç-kesgiç baýyr geçer,	Adım Adım bayır geçer,
Gyzylbaýyr göwün açar,	Kızılbayır gönül açar,
Sowuk çeşme suwuň içer,	Soğuk pınarın suyunu içer,
Şonda dürli malyň seniň	Orada çeşit çeşit malın var seni.

Dürli-dümen otuň biter,	Türlü türlü otun biter,
Her deräň bir ile ýeter,	Her deren bir ile yeter,
Hatarlanşyp kerwen öter,	Katar katar kervan geçer,
Nayba naýdyr ýoluň seniň	Sazlıktır yolun seni.

(Magtımğulı 1. cilt, 1992: 107)

“Öylük'te yayla kurmak, at koşturup ödül vermek, Temet'e de orak vurmak arzusu ile, halka sofraya açmak hayali ile” Sonudağı dağda yaşamının güzelliğidir. Üstü eğlencelerle dolu; çeşit çeşit hayvanların, meyvelerin bulunduğu; düşmana geçit vermez bayırlı, katar katar kervanın geçtiği; hayatın büyük manasına dönüşen Sonudağı gönüllerin huzurudur, şairin yürek coşkusudur. Sonudağı'nın bu güzel ve huzurlu, bayındır ve görkemli hayatı devrin arzusudur. Şiir kahramanı güzel Sonudağı'nı aynen böyle güzellikle beslemek ister. Sonudağı, güzelliklerle beslenen yaşam mekânıdır. Şair bu güzelliğin solmamasını, canlılığının kaybolmamasını ister. Çevreye bitmez tükenmez güzellik, yaşam ruhu saçan ebedî Sonudağı'na yüreğinin sevgisi sinen şair:

Magtımğuly dür seçende,	Mahtumkulu inci saçtığında,
Bu döwran senden geçende,	Bu devran senden geçtiğinde,
Üstünden ilin göçende,	Üstünden halkın göçtüğünde,
Niçik geçer halyň seniň	Nice olur halin seni

(Magtımğulı 1. cilt, 1992: 107)

diyerek, felsefi fikir sisteminde dağı farklı bir bakış açısıyla seyreder. “Üstünden halkın göçüp gittiğinde”, düğünü eğlencesi, pazarı tükenmek üzere olan dağın ağır durumunu hissetmek şiir kahramanı zor gelir. Sadece fikir dönemeci ile göz önüne getirilen bu kaygılı durum, gamlı ruh, ağır hissiyat okuyucuya da tesir eder. Halkın Sonudağı ile kaderi birdir. Sonudağı'nın varlığı toplum iledir, halk iledir. Şairin yüreği de bu varlığı, bu yüceliği görmesi ile bahtiyardır. Bunun için bu şiirde Sonudağı halkın eğlenceli hayatının da, hasretli hayatının da alameti olan güzellik abidesidir. O, koynunda yer edinen halkın kaygısını, sevincini içine sindirmiş bir

güzellik abidesidir. Gamı, kederi, mutluluğu omzunda taşıyıp, sinesine sindirmiş olan mertlikte dağa özgü yücelik, insana özgü yücelik vardır. Sonudağı'nın tasviri milletin tasviridir. Halkın ikbali, Sonudağı'nın ikbalidir. Şiirde Sonudağı bu şekilde halk için, millilik için yoğrulan güzellikle beslenmiştir. Bu da onun tasvirine canlılık verir; canlı güzellik duygusu ile coşan hareketlilik katar.

Cennet mekânımızın hem genç, hem ulu dağlarının kendine özgü yaşayışını, manzarasını canlı biçimde tasvir eden, onun kendine özgü karakterini gösteren bu şiir Türkmenlerin kalbini, yüreğini, dünya görüşünü açar. Mahtumkulu'nun şair ressamlığı ile vasıflandırılan dağların yüceliğinde Vatanımızın yüceliği gözüktür. Methi ezelden alınan, avazı geleceğe ulaştırılan dağlar hakkındaki bu şiir, kendine has ahengi, kendine has sesi ile kalplere hoş bir türkü şeklinde dolar; Vatan hakkındaki muhabbet sedası, aşk senası olarak yankılanır. Muhabbetle beslenen, asalet ve mucizeler sinen yüksek dağlara giden yollar, patikalar uzaktan çağırır; şiirin tatlı dili, hoş içeriği ise yüreklere yol alır.

Dağlar, onun heybeti, yüceden yüce rengârenk tabiatı hakkındaki ruhu okşayan sanatsal düşünceler, ferasetli fikirler, muhteşem güzellik dünyasını teşekkül ettirip, Mahtumkulu'nun edebî sanatında ince ince dokunur. Dağlar hakkındaki düşüncelerin sistemi büklüm büklüm dağ katmanlarına benzer, güzellik dünyasını şekillendirerek tarihin, bugünün, geleceğin güzelliğine süs verir. Dağlar şairin şiirlerinde yüceliğin, estetiğin abidesidir. Dağların tepesinde serap olarak görünen büyük heybet ise Türkmen ruhunun yüceliğinin, insanoğlunun ruhi güzelliğinin edebî ahvalidir. G.Çarıyew'in vurguladığı gibi: "Mahtumkulu'da estetik ile yüceden yüce muh-teva arasında bağlantı kurulur, onlar birbirinin üstünü doldurur ve zenginleştirir" (Çarıyew, 1971: 188).

Sonuç

Mahtumkulu'nun dağlara, yüksekliklere yol açan bu şiiri, büyülmüş bir dünyayı betimler. Güzel ülkenin güzellik abidesi olan dağlara gezintiye çıkarır. Okuyucu, dağın zirvesinde durup, dağlar hakkında yazılan şiirden bu anlamı çıkartmalıdır. Kökünü yeraltına uzatıp, Toprağa yaslanan dağlar sanki seni Arşa kaldırmak, yükseğe çıkarmak için yaratılmış kutsallık gibidir. Toprağın aşkından türeyen, başını Arşa yükselten yüce dağlar gönlü hoş eden, ruhu coşturucu mucizeye sahiptir. İnsanı elinde taşıyıp, büyüklüğe, mertliğe, ferasetliliğe ulaştıran ulu basamaktır. Bu ise güzelliğin tam zirvesidir, yüceliktir. Mahtumkulu'nun güzellik dünyasının abidesidir.

Kaynakça

- Magtımguılı (1992). *Şygyrlar*, Üç tomluk. Aşgabat, 1 tom. Türkmenistan, 1992.
- Bekmiradow, A. (1989). *Magtymgulynyň poeziýasynda şahyrana dâp we täzeçillik gözlegleri*. Aşgabat, 1989.
- Çarıyew, G. (1971). *Magtymguly – akylar*, Aşgabat, 1971.
- Annamammedow, M. (1997). *Magtymguly gizlin syryň bar içde*. İkinci kitap, Aşgabat, 1997.